

KRZYSZTOF JUREK
Katedra Socjologii Kultury KUL

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI
TOŻSAMOŚĆ W WIELOKULTUROWYM KONTEKŚCIE
(WARSZAWA, 7–8 LISTOPADA 2011 R.)

Tożsamość i jej wielokulturowy kontekst stały się przedmiotem zainteresowania uczestników konferencji zorganizowanej przez Katedrę Socjologii Kultury Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz Centrum Europejskie Natolin (CEN), w dniach 7-8 listopada 2011 roku. Było to kolejne, szóste spotkanie naukowe poświęcone tematowi badawczemu: *Tożsamość osób, zbiorowości i instytucji*. Owocem dotychczasowych rozważań są publikacje: *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach*, *Stalość i zmienność tożsamości*, *Tożsamość i komunikacja*, *Odmiany tożsamości*. Problematyka konferencji doskonale wpisala się także w realizowany przez CEN projekt pt. *Fenomen państwa w wielopoziomowych porządkach polityczno-prawnych oraz w integracji europejskiej*.

Program konferencji tworzyły cztery sesje plenarne oraz dziewięć bloków tematycznych realizowanych w grupach. W ciągu dwóch dni swoje referaty wygłosiło 54 uczestników. Obrady odbyły się w kompleksie pałacowo-parkowym w Natolinie, w odrestaurowanych budynkach dawnej Stajni i Wozowni, gdzie na co dzień kształcą się młodzież z College of Europe. Z racji dużej liczby wystąpień omawiam tylko referaty wygłoszone na sesjach plenarnych.

Prof. zw. dr hab. Leon Dyczewski (KUL), przewodniczący konferencji, wprowadzając do jej tematu, podkreślił nieuchronność zjawiska wielokulturowości, nie ma już bowiem kultur zupełnie odizolowanych od innych. Bezpośrednio – poprzez kontakty z innymi, i pośrednio – poprzez media, produkty rynkowe, ideologie i systemy normatywne, grupy społeczne i jednostki stają wobec wielu problemów związanych z odmiennością kulturową. Jest to zjawisko wywołujące szczególnie rodzaj wyzwań. Niektórzy dostrzegają w wielokulturowości przede wszystkim szansę rozwoju dowolnie projektowanych tożsamości. Inni akcentują zagrożenia, jakie płyną z wielokulturowości dla spójności i trwałości tożsamości. W imieniu CEN gości przywitał jego dyrektor, mgr Grzegorz Tkaczyk, przedstawił także historię miejsca, w którym odbywała się konferencja; z kolei dr Marek Cichocki (UW), dyrektor programowy CEN, zwrócił uwagę na znaczenie podjętej problematyki na płaszczyźnie polityczno-prawnej, zwłaszcza w obliczu dynamicznych przemian zachodzących we współczesnym świecie.

Pierwsza sesja plenarna, której przewodniczył prof. zw. dr hab. Jerzy Mikułowski-Pomorski, rozpoczęła się referatem prof. zw. dra hab. Jacka Sobczaka (SWPS) pt. *Unia*

Europejska wobec wielokulturowości. Referent podkreślił znaczenie Karty Praw Podstawowych, która zapewnia poszanowanie różnorodności kulturowej, religijnej i językowej. Tożsamość narodowa jest taką materią w systemie prawnym, którą trudno skodyfikować w postaci jakichkolwiek przepisów na poziomie Unii Europejskiej. Nie jest możliwe wypracowanie wspólnej polityki wielokulturowości, gdyż problem dotyka każdego państwa – ale w inny sposób. Podobnego zdania był mgr Tomasz Krawczyk, który w referacie pt. *Tożsamość konstytucyjna. O konieczności refleksji nad państwem i prawem dzisiaj* wyraził tezę, że każde państwo ma prawo do kontroli procesów integracyjnych, zaś ich tożsamość konstytucyjna wynika z suwerenności i musi być chroniona przed nieuprawnionymi wpływami innych państw. Granice tożsamości konstytucyjnej określa poszanowanie zasad państwowości, demokracji, zasad państwa prawnego, sprawiedliwości społecznej, godności człowieka, wolności.

Kolejną uczestniczką – dr Dessislava Damyanova (University of Sofia), w referacie pt. *Stability or instability of the identity in the multicultural world* wyakcentowała, że Europa, w obliczu gwałtownych zmian społeczno-gospodarczych, stoi przed koniecznością głębszej refleksji nad problemem tożsamości i zastanowienia się, co ma być podstawą jej integracji, poza czynnikami ekonomicznymi.

Następnym prelegentem był prof. zw. dr hab. Henryk Skorowski (UKSW). W wystąpieniu pt. *Tożsamość pluralistyczna: sprzeczność czy harmonia?*, profesor zauważył, że człowiek o ukształtowanej tożsamości potrafi odnaleźć się w każdej sytuacji kulturowej, łatwiej mu także na adaptację w innych kulturach. Człowiek taki bowiem wie, co jest dla niego ważne; wie też, jakich wartości bronić, a jakie definitywnie odrzucać. Pomędzy różnymi warstwami występuje harmonia; czasem jest ona zakłócona dlatego, że brak jest silnie ukształtowanej tożsamości – wtedy człowiek w kontakcie międzykulturowym czuje się zagubiony, odizolowany, nie ma bowiem korzeni, do których może sięgać w trudnych sytuacjach.

Ostatnim uczestnikiem pierwszej sesji plenarnej był prof. zw. dr hab. Jerzy Nikitorowicz (UwB), który wygłosił referat pt. *Konsekwencje wielokulturowości dla tożsamości jednostkowej i kultury narodowej*. Profesor uważa, że z jednej strony wielokulturowość jest ogromną szansą na zachowanie tożsamości przez grupy mniejszościowe, z drugiej zaś współistnienie różnych grup narodowych i kulturowych może prowadzić do napięć i konfliktów. Wielokulturowe społeczeństwo daje szansę zachowania własnej tożsamości kulturowej mniejszościom, dzięki edukacji międzykulturowej.

Sesja plenarna zakończyła się dyskusją, w której podkreślono, że polityka i prawo powinny kierować się rozumem i dobrem jednostek. Zwrócono uwagę na aspekt wielowymiarowości tożsamości. Jesteśmy członkami społeczności lokalnych, regionalnych, społeczności etnicznych czy religijnych; mimo wielu różnic czujemy się nadal sobą, nasza tożsamość jest integralna.

Popołudniową sesję plenarną poprowadził prof. zw. dr hab. Jacek Sobczak. W sesji wzięło udział czworo prelegentów, zaś referatem rozpoczynającym był referat prof. zw. dra

hab. Marka S. Szczepańskiego (UŚ) i dr hab. Anny Śliz (UO) pt. *Kreowanie tożsamości w świecie o utrwalonej wielokulturowości*. Tematem przewodnim wystąpienia był problem kreowania tożsamości w świecie o utrwalonej wielokulturowości. Profesor Śliz, odwołując się do badań własnych prowadzonych w Kanadzie, postawiła tezę, że wielokulturowość może prowadzić z jednej strony do gettiozacji poszczególnych mniejszości kulturowych, z drugiej zaś do tworzenia tożsamości zbiorowej, opartej jedynie na lojalności państwowej, nie zaś na wspólnej kulturze.

Kolejnym prelegentem był prof. zw. dr hab. Jerzy Mikułowski Pomorski (AE) z referatem pt. *Europa jako pogranicze – problem tożsamości*. Profesor zwrócił uwagę na nieco inne rozumienie tej problematyki. Problem tożsamości wydaje się niezwykle ciekawy w przypadku pogranicza, które sprzyja procesom komunikacji międzykulturowej oraz wzajemnemu przenikaniu się zjawisk kulturowych. Pogranicza zyskują na znaczeniu; o ile kilkanaście lat temu ludzi przyciągało centrum, to dziś zauważamy tendencję odwrotną – atrakcyjne stają się pogranicza.

Dr Dominik Macak (Katolícka Univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach) w referacie pt. *Identity of the personality and values in today's world* postawił tezę, że kultura w wymiarze globalnym nie służy pogłębieniu osobowości jednostki, jej rozwojowi i pogłębionej refleksji.

Drugą sesję plenarną zakończył referat pt. *Tożsamość w domowej wielokulturowości*, wygłoszony przez prof. zw. dra hab. Leona Dyczewskiego (KUL). Telewizja i internet pozwalają nam na kontakt z rodzimą i obcymi kulturami, nawet jeśli są one bardzo odległe geograficznie. Trzeba jednak pamiętać, że nie jest to przeżywanie kultury. Jednostka kontaktuje się z inną kulturą poprzez medium fragmentarycznie, w sposób odpersonalizowany. Aby nie poddawać się całkowicie medialnej wielokulturowości, bardzo ważne jest, według Profesora, wzmocnienie sensoringu tożsamościowego, dzięki któremu człowiek potrafi dokonywać selekcji elementów tożsamościowych.

W dyskusji poplenarnej zwrócono uwagę na to, że tożsamość zarówno jednostki, jak i zbiorowości opiera się na wartościach, które decydują o swoistości i odrębności. Jednostki są świadomie na nie zorientowane, a przyjęcie wspólnych wartości, idei jest niezbędne dla integracji grupy i realizacji jej celów. Następnie rozpoczęły się obrady w trzech grupach tematycznych, pod przewodnictwem dra Roberta Szweda, dra Dariusza Wadowskiego i prof. dr hab. Krystyny M. Błęszyńskiej.

Drugi dzień konferencji rozpoczęła trzecia sesja plenarna, której przewodniczył prof. zw. dr hab. Leon Dyczewski. Oscyłowała ona wokół problemów tożsamości i mediów. Prof. zw. dr hab. Jerzy Jastrzębski (UWr) w referacie pt. *Chaos kulturowy, tożsamość i media* wyraził dość radykalną opinię, że z filozoficznego punktu widzenia pytanie o tożsamość jest albo pozbawione sensu, albo racjonalnie nierozstrzygalne, przekraczające możliwości umysłu dyskursywnego, co znakomicie ukazuje buddyzm zen, zadając swym adeptom słynny koan: „Kim jestem?”. Drugim prelegentem był dr hab. Jacek Dąbała, prof. KUL, który wygłosił referat pt. *Tożsamość dziennikarza w międzykulturowym kontekście medialnym*.

Profesor zwrócił w nim uwagę na wielość uwarunkowań kształtujących tożsamość dziennikarza. Do tych uwarunkowań zaliczył: rodzaj medium, linię redakcyjną, system polityczno-prawny i czynniki technologiczne. Kolejnym prelegentem tych obrad plenarnych był dr hab. Stanisław Jędrzejewski, prof. KUL, który w referacie pt. *Tożsamość odbiorcy wielokulturowych mediów*, powołując się na badania prowadzone w Wielkiej Brytanii, próbował nakreślić obraz odbiorców przekazów medialnych. Praktyka państw Europejskich zmierza ku temu, aby w środkach masowego przekazu miały swój czas antenowy wszystkie grupy kulturowe i narodowe. Ostatnim prelegentem tej sesji plenarnej był dr Marek Cichocki, który wystąpił z referatem pt. *Koncepcja identitas – ciągłość pomimo zmian*. Dr Cichocki zwrócił uwagę na to, że terytorium i granice nie są głównymi wyznacznikami niezależności państwa. Świetnym przykładem jest Polska, która mimo braku państwowości przetrwała okres rozbiorów, „nieistnienia” na mapie światowej – dzięki silnej tożsamości narodowej.

Sesja plenarna zakończyła się dyskusją, w której wybrzmiało przekonanie, że często media liczą na szybkie zapominanie przekazu, jest to bowiem warunkiem skuteczności nieustannego kreowania i sugerowania różnych wersji przeszłości, przydatnych w danym momencie im samym i politykom.

Czwarta sesja plenarna, której przewodniczył prof. zw. dr hab. Jerzy Jastrzębski, rozpoczęła się od wystąpienia dra hab. Stanisława Lisieckiego, prof. UAM. Profesor w referacie pt. *Odkrywanie tożsamości subnarodowych. O globalizacji, renesansie granic naturalnych/klimatycznych i bioregionalizmie* podkreślił, że w dzisiejszym świecie zaczyna przeważać zjawisko powrotu do granic naturalnych i bioregionalizmu, czego przykładem jest nasilenie się różnic etnicznych w Wielkiej Brytanii, Belgii, Hiszpanii, a nawet w Polsce.

Następnie głos zabrała pani prof. Michaela Pop (The University of Bucharest), która zaprezentowała tekst pt. *Multiculturalism and identity. The case of the Polish community in Romania*. Profesor opisała współczesną, kilkutyśieczną mniejszość polską, która zorganizowana jest w Związku Polaków w Rumunii „Dom Polski”. W jego skład wchodzi 15 lokalnych stowarzyszeń polskich, z czego 11 na Bukowinie. Siedziba ZPR mieści się w „Domu Polskim” w Suczawie, wybudowanym przez suczawskich Polaków w latach 1903–1907.

Kolejna referentka, dr hab. Krystyna M. Błęszyńska, prof. SGGW, w referacie pt. *Obywatele drugiej kategorii. O strategiach konstruowania tożsamości w warunkach deprecjacji grupowej* omówiła sposoby radzenia sobie w sytuacjach niechęci wobec własnej kategorii. Strategie radzenia sobie z takimi sytuacjami są różne: strategia wrogości – grupy rywalizują między sobą i używają wobec siebie określeń pejoratywnych typu: Czarnuch, Żydek, Polaczek, Rusek, lesba, pedał, staruch etc; strategia unikania – używanie takich form wypowiedzi, które mogą być całkowicie niezrozumiałe dla przedstawicieli innych grup, np. używanie żargonu lub dialektu.

Następnym prelegentem był dr hab. Jan Poleszczuk (UwB), który w referacie pt. *Tożsamość polityczna w społeczeństwie wielokulturowym* podkreślił, że imigranci tzw. pierwszej

fali nie mieli wobec kraju przyjmującego tak wielu roszczeń i oczekiwań, jak miało i ma to miejsce w kolejnych pokoleniach. Dzieci imigrantów czują się już obywatelami kraju, do którego przybyli jego rodzice, oczekują zatem traktowania na równi z innymi.

Ostatni referat, pt. *The Identity of a Christian in the contemporary postmodern society through the prism of the Christian sociology*, wygłoszony przez prof. dra Stanislava Matulaya (Univerzita Konstantina Filozofa w Nitrze) koncentrował się na tożsamości chrześcijańskiej i czynnikach ją kształtujących, do których prelegent zaliczył przede wszystkim żywą wiarę w Boga. Jednocześnie Profesor Matulay zaakcentował, że zrozumienie w pełni historii Europy i określenie jej tożsamości nie jest możliwe bez chrześcijaństwa.

W dyskusji zauważono, że wielokulturowość Europy jest wartością, która może sprzyjać jej wielkości. Ważnym elementem historii naszego kontynentu są migracje. Po zakończeniu sesji plenarnych rozpoczęły się obrady w sześciu grupach tematycznych, którym przewodniczyli kolejno: dr Barbara Grabowska, dr hab. Jacek Dąbała, prof. KUL, dr Anna Sugier-Szerega, dr hab. Ewa Nasalska, prof. UW, oraz dr hab. Ryszard Radzik, prof. UMCS.

Na zakończenie prof. zw. dr hab. Leon Dyczewski podziękował uczestnikom obrad, jak również wyraził nadzieję, iż konferencja przyczyni się do dalszej pogłębionej refleksji nad różnymi formami wzajemnych relacji między wielokulturowością a tożsamościami jednostkowymi i zbiorowymi. Podkreślił, że wielokulturowość jest ważnym czynnikiem rozwoju zarówno poznawczych, jak i woliwnych właściwości jednostek. Sprzyja wzmocnieniu i przeżywaniu ich autonomii, jednocześnie dając szansę na świadome przeżycie własnej tożsamości kulturowej i osobistej godności. Dla badaczy istoty i przemian tożsamości wielokulturowość jest nade wszystko znaczącym kontekstem, w jakim różne tożsamości (etniczne, religijne, lokalne) są kształtowane i wyrażane.